

De nieuwe paus zal een antwoord moeten verzinnen op de vragen waarmee het katholicisme onder invloed van interne crisissen worstelt.

Hoe moet het bestuur van de kerk worden gedecentraliseerd? Hoe kan het gebrek aan roepingen worden opgevangen? En hoe kan een breuk met de moderne maatschappij worden vermeden?

Vijf uitdagingen voor de nieuwe paus

ROME
Le Monde

Henri Tincq

I DE ROMEINSE MACHT DECENTRALISEREN

Welke stijl zal de nieuwe paus hanteeren bij het besturen van de kerk? Zal hij een terugkeer naar een meer bescheiden pausdom stimuleren? Of zal hij de stijl van Johannes Paulus II overnemen, die een aanzet gaf tot een universeel pausdom? Dat wil zeggen: een uitbreiding van de pauselijke macht en een grotere zichtbaarheid en aanwezigheid van de katholieke kerk.

Onder Johannes Paulus II heeft de Romeinse macht stevig weerstand geboden aan de vernieuwingen die ingesteld werden door het Vaticaan concilie van 1962-'65. Dat concilie wil de meer autonomie toekennen aan de plaatselijke kerken. Verschillende elementen hebben dat conciliaire schema verstoord: de moderne voorwaarden voor het uitoefenen van de pauselijke macht, de alomtegenwoordigheid van de media, het charisma van deze Poolse paus en de macht die hij gaf aan zichzelf, zijn reizen met hoog missionarisgehalte en zijn droom van een universele ethiek. Paus Johannes Paulus II laat een Romeinse machtsuitoefening na die meer dan ooit verpersoonlijkt en ge-centraliseerd is.

Moet men dat systeem van universeel pausdom verder zetten? Een systeem dat gebaseerd is op het voorrecht en de onfeilbaarheid van de bisschop van Rome (de paus). Een systeem dat geleid wordt door een centrale regering, de curie, die in elk land een nuntius en bisschoppen benoemt die moeten dienen als spreekbuis. Een systeem dat geen rekening houdt met de plaatselijke werkelijkheid. Een deel van het antwoord op deze vraag hangt af van de plaats die de Romeinse curie in de toekomst zal krijgen.

Weliswaar is er geen sprake meer van de bureaucratie van weleer die gestimuleerd werd door mannen die verontrust waren over hun loopbaan en dus verkrampt elke verandering afstopten. De hervormingen van Paulus VI en Johannes Paulus II hebben van de curie een instrument gemaakt dat ten dienste van de kerk staat, en aan gepast is aan de moderne wereld. Maar de lange reizen van Johannes Paulus II en zijn frequente ongevallen hebben de curie de kans gegeven om haar macht weer uit te breiden, om delicate vragen te blokkeren, bevoegdheden te hamsteren en om in te gaan tegen het moderne idee om de plaatselijke kerken meer macht te geven.

Elke hervorming om de plaatselijke kerken meer autonomie te geven werd de kop ingedrukt via de benoemingsprocedure van plaatselijke bisschoppen. Er zijn in het verleden te veel misbruiken geweest en er is te veel druk uitgeoefend door machtige Romeinse netwerken opdat die problematiek door de toekomstige paus niet behandeld zou worden. De benoemingen werden als drukingsmiddel op de plaatselijke kerken gebruikt. Het merendeel van de katholieke weerspannige groepen, zoals Wir sind Kirche ('Wij zijn ook de kerk') in Duitsland, Oostenrijk, Nederland en Frankrijk, eisen een plaatselijk beslissingsrecht los van elke benoeming. Dat recht moet meer dwingend zijn dan het eenvoudige raadgevende advies waarover de nuntius (diplomatiek vertegenwoordiger van het Vaticaan in elk land) vandaag beschikt.

Op dezelfde manier is de werking van de synoden van bisschoppen in Rome slechts nog een karikatuur van wat door het vernieuwde Vaticaan II gewenst werd. Het concilie heeft ongetwijfeld nooit de bedoeling gehad een parlementaire vergadering met eigen bevoegdheden te creëren. Integendeel, de synode moest de stem van de plaatselijke kerken vertegenwoordigen. Het is echter een vergadering geworden waar nooit gedebatteerd wordt over de keuze van het thema, en waar de voorstellen van de vertegenwoordigers vertrouwelijk blijven. Het concilie heeft ook een aanzet gegeven naar de vernieuwing van de plaatselijke synoden (diocesanen). Die synoden eisten steeds vaker correcte informatie en het recht op vrije beraadslaging. Maar vandaag de dag worden die eisen heel vaak nog altijd niet gehoord.

De kerk heeft nooit beweerd een democratie te zijn. Zij heeft nooit haar werkwijze gebaseerd op de politieke modellen van onze maatschappij. Maar haar gecentraliseerde bestuur en piramidale systeem staan steeds meer haaks op de praktijk van de moderne staten, waarin autonomie, verantwoordelijkheid, overleg en deelname de normale gang van zaken zijn.

Zal de opvolger van Johannes Paulus II gevoelig zijn voor de vragen die de decentralisatie van het katholieke systeem oproept? Die decentralisatie moet heel wat hinderpalen te boven komen: de beperking van de bevoegdheden van de curie, ruimere delegaties op de nationale besprekingen van bisschoppen, een hervorming van de benoemingsprocedure, nieuwe gewoontes in de plaatselijke en bisschoppelijke synoden. Omdat de kerk tegenwoordig niet meer afhankelijk is van politieke verplichtingen, lijkt ze vrijer dan ooit om te reflecteren over haar taak, haar ontwikkeling, haar institutionele hervormingen, haar aanpassingen aan nieuwe culturen en de behoeften van de mens in de 21ste eeuw. Zal de nieuwe paus sterk genoeg zijn om te profiteren van die vrijheid?

Zal de opvolger van Johannes Paulus II gevoelig zijn voor de vragen die de decentralisatie van het katholieke systeem oproept? Die decentralisatie moet heel wat hinderpalen te boven komen: de beperking van de bevoegdheden van de curie, ruimere delegaties op de nationale besprekingen van bisschoppen, een hervorming van de benoemingsprocedure, nieuwe gewoontes in de plaatselijke en bisschoppelijke synoden. Omdat de kerk tegenwoordig niet meer afhankelijk is van politieke verplichtingen, lijkt ze vrijer dan ooit om te reflecteren over haar taak, haar ontwikkeling, haar institutionele hervormingen, haar aanpassingen aan nieuwe culturen en de behoeften van de mens in de 21ste eeuw. Zal de nieuwe paus sterk genoeg zijn om te profiteren van die vrijheid?

II EEN BREUK MET DE MODERNE MAATSCHAPPIJ VERMIJDEN

De breuk tussen de katholieke kerk en de moderne maatschappij is de laatste jaren alleen maar groter geworden. Drie steunpilaren van de kerk zijn langzaam aan het aftakelen: de regelmatige religieuze praktijk, de trouw aan de dogma's en het geloof in de morele normen. Bijvoorbeeld in een land als Frankrijk: na de oorlog ging nog 40 procent van de bevolking wekelijks naar de mis op zondag, vandaag is dat nog slechts 10 procent. Ook het aantal gedoopte Fransen is gedaald: van 90 procent in de jaren vijftig naar 60 procent vandaag. Minder dan twee derde van de Fransen verklaren zich vandaag katholiek, te genover 81 procent aan het begin van het pontificaat van Johannes Paulus II.

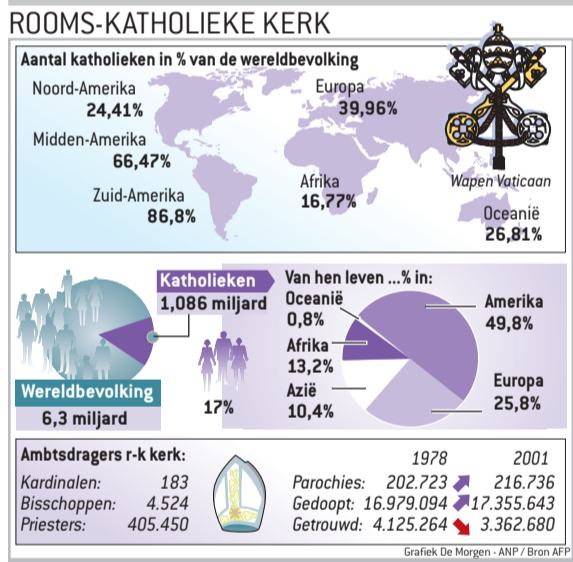
De stellingnames van de paus en het Vaticaan tegen de pil, tegen het condoom, tegen het samenwonen zonder huwelijk en tegen ivf hebben stormen van kritiek doen ontstaan, én hebben hele generaties jongeren van de kerk vervreemd. Die vervreemding werd bovendien versterkt door de steeds groter wordende verbazing vanuit geneeskundige en wetenschappelijke milieus. Een peiling in de Verenigde Staten in 1993, net voor het bezoek van Johannes Paulus II aan Denver, toonde aan dat een meerderheid van de katholieken abortus niet meer uitsluit in extreme gevallen.

Daarnaast is er ook toenemende scepsis ten opzichte van de traditionele waarden die door de kerk onderwezen worden. Onderzoeken to

Gecentraliseerd bestuur staat steeds meer haaks op praktijk van moderne staten

nen aan dat dogma's als de 'verrijzenis' en de omschrijving van Christus als 'de zoon van God' niet meer aanvaard worden, zelfs niet door de gelovigen. Morele daden van de mens zijn niet langer gebaseerd op normen die door een externe instantie, een goddelijke of natuurlijke wet werden opgelegd, maar op een eigen bewustzijn dat situatie per situatie beoordeelt. Onder invloed van de lessen van de geschiedenis is de kerk gestopt met aanspraak te maken op het monopolie van de Waarheid. Johannes Paulus II heeft meermaals vergiffenis gevraagd voor fouten die de kerk in de geschiedenis gemaakt heeft. Deze grootschalige secularisatie - ingegeven door de opmars van het individualisme, de onverschilligheid en het relativisme dat zo vaak aangehaald is door kardinaal Ratzinger - is de eerste uitdaging die de nieuwe paus zal moeten aangaan.

Wat is het alternatief? Zal de kerk een andere taal spreken over enkele fundamentele principes van familie en seksuele aard? Kan zij anders reageren op de waarde vragen van jonge generaties? Anders dan de voortdu

rende herhalingen van verboden en oude normen? Het zal de taak zijn van de nieuwe paus om op die vragen te antwoorden.

Regelmatig weerklinkt de eis om het christendom aan te passen aan de moderne tijd. De nieuwe paus mag niet verzaken aan de volgende vraagstukken. Ten eerste, de erkenning van het toenemende pluralisme wat betreft religieuze en ethische keuzes. Ten tweede, de weigering om de toenemende privatisering van het geloof en de marginalisering van de kerk te erkennen. Ten derde de mogelijkheid voor deze kerk om een rol te spelen als tegendraadse kracht in discussies over de basisfundamenten van onze cultuur, maatschappij en ethiek.

Zonder de mensen daarbij verplichtingen op te leggen. Want het christelijke geloof mag niet langer beschouwd worden als een star systeem, volledig tegengesteld aan concurrerende waarheden. Het christelijke geloof moet rekening houden met het feit dat het katholicisme in wereld in de minderheid is.

III TOEGANG TOT HET PRIESTERSCHAP ONTGRENDELEN

Een kerk zonder priesters? De ramp scenario's van de jaren zestig zijn werkelijkheid aan het worden in landen als Frankrijk, Duitsland en in de Benelux. Zelfs oude katholieke landen zoals Italië of Spanje zijn getroffen. Zonder twijfel is het katholicisme in de derde wereld in opgang, maar die landen zijn ook bijzonder fragiel.

In de jaren vijftig benoemde Frankrijk zowat 1.000 priesters per jaar, sinds twintig jaar zijn dat er slechts 110 meer. Het land telde in 1960 nog 40.000 priesters, vandaag schieten er daar nog de helft van over, van wie

twee derde ouder is dan 60. De celibaatverplichting en de pedofiliëschandalen zijn niet de enige verklaringen voor dat tekort aan roepingen. Er is sprake van een priesterlijke identiteitscrisis. Alle inspanningen om leken op te leiden en hen verantwoordelijkheden binnen de kerk toe te vertrouwen stuiten op de harde werkelijkheid dat de spirituele en sacramentele behoeften van vandaag gewoonweg niet meer vervuld kunnen worden. Samenkomsten van gelovigen zonder priesters en de begrafenis van leken zijn in opmars. Een beroep doen op Afrikaanse of Poolse priesters is slechts een noodoplossing. De oplossing die zich opdringt is de benoeming (of verkiezing door de plaatselijke gemeenschap) van lekenpriesters-of-diakens, mannen of vrouwen, getrouwd of ongetrouwd. De volgende paus zal ongetwijfeld met dat scenario geconfronteerd worden, aangezien het al langer leeft bij de bisschoppen zelf. Deze hypothese heeft vooral de verdienste dat ze de frustraties van de priesters, diakens en leken wegneemt. Die frustraties zijn het gevolg van de bisschoppelijke ordonnanties die geen rekening houden met de werkelijkheid. De diaken mag wel preken, dopen en trouwen, maar niet de eucharistie voorgaan. En de leken mogen alleen voorbereidingen treffen en de priesters en diakens helpen bij hun taken.

Niets voorspelt een versoepeling van de regels in de nabije toekomst. Maar is het vraagstuk van de verantwoordelijkheid van leken, zelfs getrouwd leken, niet een van de Byzantijnse twisten waaruit het christendom, sinds mensenheugenis, haar energie put?

De situatie vandaag de dag ziet er anders uit. De inzet is niet meer of minder dan de uitstraling van de kerk in de komende tien jaar. Het institu-

tionele netwerk, de aanmoediging van de gemeenschappen, het antwoord op de sacramentele vragen, de beschikbaarheid van de resterende krachten - in één woord de toekomst van de evangelisatie - behoren allemaal tot de hoofdtaak van de kerk. De afschaffing van de celibaatsregel is niet het grote wondermiddel dat alle problemen zal oplossen. Maar die regel schrikt wel vele jongeren af die een celibaatsleven niet kunnen aanvaarden. Zij willen dat de kerk tenminste de keuze laat tussen het celibaat en het huwelijk.

Het was in het begin van de vijfde eeuw dat het statuut van de priester, toen nog getrouwd, is begonnen te veranderen onder invloed van de toenemende macht van de kloosters. Maar de getrouwde mannelijke priesters en bisschoppen zijn nog blijven bestaan tot de twaalfde eeuw. Het is het concilie van Latran (1123-1139) dat de huwelijken van priesters en diakens ongeduldig heeft verklaard.

De ontgrenzeling van de toegang tot het priesterschap, ten gunste van de getrouwde man, zal ongetwijfeld een van de eerste vragen zijn waarmee de volgende paus zal worden geconfronteerd. Een mogelijke tussenoplossing is de uitbreiding van de taken van de diaken, en de openstelling van het diakenambt voor vrouwen, wat eigenlijk slechts een terugkeer naar de begintijden van de kerk zou inhouden. De diakens zijn in Frankrijk tegenwoordig met 1.325, tegenover 11 in 1970. Men benoemt elk jaar meer diakens dan priesters. Het tweede Vaticaanse concilie heeft het diakenambt opengesteld voor eventueel getrouwde mannen, maar sedertien wordt de teller geblokkeerd. De reden is eenvoudig: als men steeds meer getrouwde diakens toelaat, zal het aantal ongetrouwde priesters nog verminderen.

Het debat rond vrouwelijke priesters daarentegen zit helemaal vast. Niet alleen omdat Johannes Paulus II het formeel verboden heeft (Ordinatio sacerdotalis 1994), maar ook omdat dat vraagstuk, in tegenstelling tot de getrouwde priesters, niet onder de kerkelijke discipline valt maar wel onder de traditie en het dogma. De priester viert de eucharistie 'in persona Christi' en kan dus alleen maar een man zijn.

IV DE DIALOOG MET DE AFGESCHIEDEN KERKEN HEROPENEN

Johannes Paulus II heeft tijdens zijn pontificaat voortdurend de nadruk gelegd op de toenadering tussen de verschillende kerken. Van Constantijnopel (1979) tot Canterbury (1982) en van Genève (1984) tot Uppsala (1989) heeft hij onvermoeibaar de hereniging met de orthodoxie, het anglicanisme en het protestantisme gepredikt. Hij was er naar verluidt van overtuigd dat het tweede millennium er een was van verdeling, en dat het derde er een moest worden van 'gewetensonderzoek' en 'vergifenis'.

Maar die taak is in grote mate onvoltooid gebleven. Tijdens het lange pontificaat van Johannes Paulus II zijn talrijke historische en leerstellige conflicten opnieuw geopend. Maar die hebben geen terugkeer naar de polemieken van gisteren veroorzaakt, ze hebben eerder de vooruitgang geblokkeerd. Na de val van het communisme doken oude conflicten tussen orthodoxen en katholieken over rechtspraak en grenzen weer de kop op. Conflicten waarvan men allang het bestaan vergeten was.

Die wrevel heeft de scheiding tussen orthodoxen en katholieken opnieuw vergroot. Het beste voorbeeld daarvan is het veto van Alexis II, de patriarch van de orthodoxe kerk in Rusland, tegen elk bezoek van Johannes Paulus II aan Moskou.

De dialoog met de Lutheraanse kerk is er ongetwijfeld op vooruitgegaan sinds zij in 1998 met het Vaticaan een overeenkomst sloot over de 'rechtvaardiging van het geloof' en aldus een van de belangrijkste historische meningsverschillen vervaagd heeft. De dialoog met de Anglicanen heeft hoogtes en laagtes gekend, vooral sinds de Engelse kerk, moeder van het Anglicaanse geloof, in november 1992 vrouwelijke priesters heeft toegelaten. De katholieke kerk heeft daar in droge bewoordingen op gereageerd dat het die gang van zaken betreunde.

De protestantse kerken hebben dan weer betreurd dat Johannes Paulus II met zijn gecentraliseerde systeem de Romeinse kerk steeds verder van Vaticanum II verwijderd heeft. Dat concilie had, in tegenstelling tot de paus, de nadruk gelegd op ideeën die nauw aansloten bij het protestantisme: meer autonomie voor de plaatselijke kerken.

Hoe zal de volgende paus de oecumenische dialoog weer op gang kunnen trekken? Welke voorwaarden zullen het mogelijk maken om het klimaat van de jaren zestig weer te herstellen? Het klimaat waarin het idee bestond dat alle hindernissen tussen theologen overwonnen konden worden via vergevingsgezindheid.

Dogma's als 'verrijzenis en de omschrijving van Christus als 'zoon van God' worden ook door gelovigen niet meer aanvaard

Johannes Paulus II heeft een aanzet gegeven die hij zelf nauwelijks heeft kunnen ontwikkelen, maar die wel de weg naar de toekomst geopend heeft. De paus was zich bewust dat het vraagstuk over de prioriteit van de paus een hinderpaal vormde. Hij stelde daarom een gemeenschappelijke discussie over dit onderwerp voor tussen de verschillende oecumenische partners.

Men kan zich voorstellen welk effect een dergelijk initiatief binnen de katholieke kerk zou kunnen hebben. Het initiatief zou eveneens een nega-

tieve invloed hebben op de betrekkingen met de andere kerken. Moet het model gebaseerd worden op de bisschop van Rome (de paus), zoals de katholieke traditie dat wil? Of moet het gebaseerd worden op gelijkwaardigheid, zoals de orthodoxe kerk dat wil. Voor de orthodoxe kerk bestaat er immers niet zoiets als een universele rechtspraak, en zij zal dan ook nooit instemmen met de overheersing van de ene kerk op een andere.

Het is een van de grote debatten in de toekomst, die zeker niet in de nabije toekomst opgelost zullen raken. Zal Rome kunnen aanvaarden dat haar autoriteit, die ze heeft uitgeverkt sinds het tweede millennium tot Vaticanum I (1870), ter discussie komt te staan? Zal ze slagen in een decentralisatie of zullen de plaatselijke kerken in de periferie blijven? En zal de paus erin slagen om zijn rol te beperken tot die van een patriarch van het Westen, op dezelfde voet als zijn onderdanen?

V DE TOENADERING TOT JUDAÏSME EN ISLAM VERDIEPEN

De hereniging met de christelijke kerken is voor de nieuwe paus dus een absolute noodzaak. Maar ook de dialoog met de andere godsdiensten blijft belangrijk voor de opvolger van Johannes Paulus II. Deze paus, die de initiatiefnemer was van ontmoetingen zonder precedent met alle grote religieuze hoofden, heeft bruggen geslagen naar het jodisme, de islam en het boeddhisme. Hij heeft beslissingen gestapen gezet in deze interreligieuze oecumeniteit. Stappen die zijn opvolger slechts kan proberen na te volgen en te vergroten.

'De geest van Assisi' zegt dat men zijn eigen waarheid kan verdiepen door de waarheid van andere tradities te onderzoeken. Johannes Paulus II heeft die evidentie herhaald tegenover de joden, 'oude broers' van de christenen. In zijn relatie met het jodisme heeft hij onomkeerbare grenzen overschreden. Denk maar aan het eerste bezoek van deze paus aan de synagoge van Rome en zijn erkenning van de overeenkomsten in historische afstamming tussen het jodisme en het christendom. Er was ook de erkenning van de staat Israël, na jaren van getalm. Sinds het Vaticanum II is niet alleen een vrede van dertig jaar tussen het jodisme en het christendom ontstaan, er is ook een radicaal nieuwe bladzijde in de onderlinge betrekkingen opengeslagen.

Maar de marge van vooruitgang blijft beperkt. Het document over de shoah dat het Vaticaan op 15 maart 1998 de wereld in stuurde, toonde aan dat de kerk verre van duidelijkheid was over haar verantwoordelijkheden inzake de uitroeiing. Over de rol van paus Pius XII in het bijzonder bestaat nog altijd de grootste onduidelijkheid, en dat ondanks de recente (gedeeltelijke) openstelling van de archieven van het Vaticaan.

Naast het gehavende geheugen over de genocide, blijven ook andere vragen bestaan. Ook over de inhoud van de openbaring blijven nog altijd dubbelzinnigheden bestaan tussen de joodse en christelijke tradities. Ook over het beloofde land en over het messianisme zijn de laatste woorden nog niet gevallen.

Is de ruimte voor dialoog met de islam groter? Op deze dialoog wegen andere bedreigingen die minder verleden houden met het verleden. Hier speelt het heden een grote rol. De antichristelijke aanslagen in Algerije, de moord op de monniken van Tibéhirine of Monseigneur Claverie hebben de grenzen van een dialoog met de islam serieus beperkt.

De misdaden in Algerije, Egypte, Azië, de aanslagen van 11 september en de aanhoudende discriminatie van minderheidschristenen in enkele islamitische landen bedreigen een oud evenwicht tussen de islamitische en christelijke theologie. De scepsis neemt toe.

Kan men nog geloven in een mogelijke dialoog tussen twee zulke tegenstrijdige visies? Het christelijke geloof in een God die zich openbaart in de vorm van Jezus Christus gaat in tegen de overtuiging van elke goede moslim. Een ernstige dialoog met de islam zal nooit mogelijk worden als geen rekening wordt gehouden met de politieke omstandigheden en met de strenge leer die beide tradities scheidt.